

Το πείραμα του Στάνλεϊ Μίλγκραμ - Η υπακοή στην εξουσία

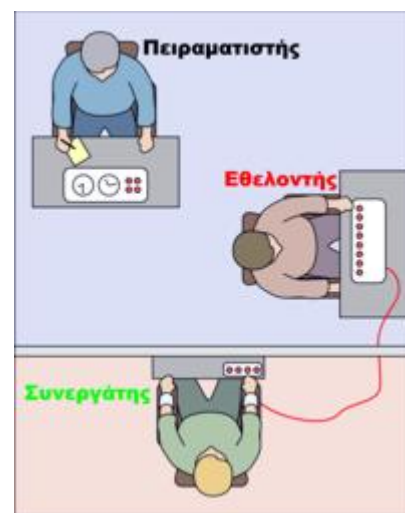

Τον Ιούλιο του 1961, ο Αμερικανός ψυχολόγος Στάνλεϊ Μίλγκραμ (Stanley Milgram), πραγματοποίησε ένα πείραμα στο Πανεπιστήμιο του Γιέιλ των Ηνωμένων Πολιτειών, με σκοπό την μελέτη της αντίδρασης των ανθρώπων, όταν αυτοί καλούνται να εκτελέσουν εντολές κάποιας εξουσίας ή αυθεντίας, που έρχονται σε σύγκρουση όμως με την συνείδησή τους.

Το ηθικό ερώτημα, αν πρέπει κανείς να υπακούσει τις εντολές, όταν έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με την συνείδησή του, τέθηκε από τον Πλάτωνα, δραματοποιήθηκε στην «Αντιγόνη», και έχει υποστεί φιλοσοφική ανάλυση σε κάθε ιστορική εποχή. Συντηρητικοί φιλόσοφοι υποστήριξαν, πως η δομή της κοινωνίας απειλείται από την ανυπακοή, ακόμα κι όταν οι πράξεις που υποδεικνύουν οι αρχές είναι ύποπτες και επιλήψιμες. Από την άλλη, οι ανθρωπιστές τονίζουν την υπεροχή της ατομικής συνείδησης σε τέτοια θέματα, επιμένοντας ότι η ηθικές κρίσεις του ατόμου πρέπει να υπερισχύουν της αρχής, όταν αυτές βρίσκονται σε σύγκρουση.

Η αφορμή του πειράματος, ήταν η δίκη στην Ιερουσαλήμ, μόλις λίγους μήνες πριν, του Γερμανού εγκληματία πολέμου, Άντολφ Άιχμαν. Ο Μίλγκραμ επινόησε αυτή την ψυχολογική μελέτη για να απαντήσει στο ερώτημα: Είχαν ο Άιχμαν και οι συνεργοί του στο «Ολοκαύτωμα», αμοιβαία πρόθεση, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τους στόχους του «Ολοκαυτώματος»; Με άλλα λόγια, υπήρχε αμοιβαία αίσθηση της ηθικής μεταξύ εκείνων που συμμετείχαν σ' αυτό; Το πείραμα του Μίλγκραμ έτεινε να αποδείξει πως οι συνεργοί απλά εκτελούσαν τις εντολές, παρ' ότι παραβίαζαν βαθύτατα τις ηθικές αρχές τους. Πως η υπακοή είναι ο ψυχολογικός μηχανισμός που συνδέει επιμέρους ενέργειες για πολιτικό ή άλλον σκοπό .

Ο Μίλγκραμ συγκέντρωσε μερικούς εθελοντές, μετά από αγγελία που δημοσίευσε, με πρόφαση την μελέτη της ανθρώπινης μνήμης. Οι εθελοντές πληρώθηκαν από 4 δολάρια για την συμμετοχή τους και ήταν ηλικίας μεταξύ 20 και 50 ετών, διαφόρων επαγγελμάτων και διάφορου μορφωτικού επιπέδου.

Ο κάθε εθελοντής, όταν προσέρχονταν στον χώρο του πειράματος, συναντούσε έναν άλλον εθελοντή, που υποτίθεται πως βρίσκονταν εκεί για το ίδιο πείραμα, ο οποίος όμως στην πραγματικότητα ήταν συνεργάτης του Μίλγκραμ. Οι ρόλοι που τους ανατίθονταν ήταν αυτοί του «εξεταστή» και του «εξεταζόμενου». Ο ρόλος που ήταν το ουσιαστικό αντικείμενο του πειράματος, ήταν αυτός του «εξεταστή» και θα έπρεπε να τον πάρει οπωσδήποτε ο ανυποψίαστος εθελοντής, με έναν τρόπο όμως που να φαίνεται τυχαίος και δίκαιος, έτσι ώστε να μην κινήσει καμμία υποψία του, ως προς την γνησιότητα του πειράματος. Έτσι γίνονταν μια στημένη κλήρωση με δυο διπλωμένα χαρτάκια, όπου υποτίθεται πως το ένα έγραφε «εξεταστής» και το άλλο «εξεταζόμενος». Έτσι ο καθένας θα έπαιρνε τον ρόλο που θα έγραφε το χαρτάκι που θα τραβούσε. Στην πραγματικότητα όμως, και τα δυο χαρτάκια έγραφαν «εξεταστής» κι έτσι ο εθελοντής έπαιρνε πάντα αυτόν τον ρόλο, ενώ ο συνεργάτης του Μίλγκραμ έλεγε ψευδώς (φυσικά) ότι το χαρτάκι του έγραφε «εξεταζόμενος».

Στην συνέχεια, τους χώριζαν και τους έβαζαν σε δυο διαφορετικά δωμάτια. Μπορούσαν να επικοινωνήσουν, αλλά δεν μπορούσαν να βλέπουν ο έναν τον άλλον. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πως σε μια από τις εκδοχές τους πειράματος, ο «εξεταζόμενος» (δηλαδή ο συνεργάτης) ανέφερε στον «εξεταστή» (δηλαδή στον πραγματικό εθελοντή) σε ανύποπτο χρόνο και πριν γίνει η «κλήρωση», πως αντιμετώπιζε (δήθεν) καρδιακό πρόβλημα. Στο ίδιο δωμάτιο με τον «εξεταστή» καθόταν σ' ένα γραφείο και ο υπεύθυνος του πειράματος.

Στον «εξεταστή» δόθηκε μια μικρή ηλεκτρογεννήτρια, η οποία υποτίθεται πως ήταν συνδεδεμένη με το χέρι του «εξεταζόμενου». Ακολούθως, ο πειραματιστής, έδωσε στον «εξεταστή» έναν κατάλογο με ζευγάρια λέξεων, η καθεμία από τις οποίες, είχες τέσσερις δυνατές απαντήσεις-συνδυασμούς. Ο «εξεταζόμενος», σε

περίπτωση που απαντούσε λάθος, θα δεχόταν μια μικρή ηλεκτρική εκκένωση από τον «εξεταστή» (με τάση προσαύξησης 15 Volt για κάθε λανθασμένη απάντηση), αν όχι, θα προχωρούσαν στην επόμενη λέξη. Για να γίνει πιστευτό αυτό, ο «εξεταζόμενος» προσποιήθηκε δυσφορία όταν πληροφορήθηκε πως θα «τιμωρείται» με ένα μικρό «ηλεκτροσόκ», σε κάθε λανθασμένη απάντησή του, ενώ στον «εξεταστή» έγινε δοκιμαστικά μια πραγματική ηλεκτρική εκκένωση, μικρής ισχύος, αλλά ικανή να τον «ταρακουνήσει», για να έχει υπόψιν του το πως θα νιώθει ο «εξεταζόμενος», όταν θα «τιμωρούνταν».

Όταν ξεκίνησε η διαδικασία του πειράματος, η ηλεκτρογεννήτρια αποσυνδέθηκε από το χέρι του «εξεταζόμενου» και συνδέθηκε σ' ένα μαγνητόφωνο, το οποίο αναπαρήγαγε προηχογραφημένους ήχους με κραυγές πόνου, αναλόγως με την ένταση του ρεύματος που υποτίθεται πως διαπερνούσε τον «εξεταζόμενο», κάθε φορά που πατούσε το πλήκτρο του «ηλεκτροσόκ» ο «εξεταστής». Μετά από μερικές «λανθασμένες» απαντήσεις κι ανάλογες ηλεκτρικές εκκενώσεις, αυξανόμενης εντάσεως, ο «εξεταζόμενος» άρχισε να διαμαρτύρεται, να κλαίει και να παραπονιέται για τα καρδιακά του προβλήματα, να χτυπά τον τοίχο που τον χώριζε από τον «εξεταστή» και στην συνέχεια σταματούσε ν' απαντά, δίνοντας την εντύπωση πως δεν έχει τις αισθήσεις του. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πως σύμφωνα με τους κανόνες του πειράματος, η μη απάντηση από μέρους του «εξεταζόμενου» σε κάποια ερώτηση, θεωρούνταν ως λάθος απάντηση και επομένως τιμωρούνταν με ηλεκτρική εκκένωση από τον «εξεταστή».

Σ' αυτό το σημείο, πολλοί εθελοντές εξέφρασαν την επιθυμία τους να σταματήσουν το πείραμα και τον έλεγχο του «εξεταζόμενου». Κάποιοι άλλοι σταμάτησαν όταν η ένταση της ηλεκτρικής εκκένωσης είχε φτάσει στα 135 Volt και άρχισαν να ρωτούν για τον σκοπό του πειράματος. Μερικά άτομα, άρχισαν να γελούν νευρικά ή να εμφανίζουν άλλα συμπτώματα ακραίας πίεσης την στιγμή που άκουγαν τις κραυγές πόνου που προέρχονταν από τον «εξεταζόμενο». Οι περισσότεροι όμως συνέχισαν, αγνοώντας τις ικεσίες -ή και την σιωπή- του «εξεταζόμενου», έχοντας ήδη την διαβεβαίωση από τον πειραματιστή, πως δεν θα φέρουν καμμία ευθύνη για ό,τι κι αν συμβεί κατά την διάρκεια του πειράματος. Κάθε φορά που κάποιος «εξεταστής», εξέφραζε την επιθυμία να σταματήσει, ο πειραματιστής τού έδινε τέσσερις παραινήσεις, με την εξής σειρά:

1. Παρακαλώ συνεχίστε.
2. Το πείραμα απαιτεί να συνεχίσετε.
3. Είναι απολύτως σημαντικό να συνεχίσετε.

4. Δεν έχετε άλλη επιλογή· πρέπει να συνεχίσετε.

Αν ο εθελοντής επέμενε στην αποχώρησή του, μετά κι απ' τις τέσσερις αυτές παραινήσεις, τότε το πείραμα διακόπτονταν. Διαφορετικά, συνεχίζονταν, μέχρι η ένταση της υποτιθέμενης ηλεκτρικής εκκένωσης να φτάσει το μέγιστο όριο των 450 Volt, για τρεις συνεχόμενες φορές.

Πριν την διεξαγωγή του πειράματος, ζητήθηκε η άποψη δεκατεσσάρων ψυχολόγων του πανεπιστημίου, για το ποιο θα ήταν κατά την γνώμη τους, το ποσοστό των εθελοντών που θα έφταναν μέχρι το τελικό και ανώτατο όριο ηλεκτρικής εκκένωσης των 450 Volt. Κατά μέσον όρο, εκτιμήθηκε ένα ποσοστό γύρω στα 3%. Τα αποτελέσματα όμως, τους διέψευσαν με εντυπωσιακό τρόπο. Σχεδόν το 65% των εθελοντών (26 από τους 40), συνέχισε μέχρι το τέλος, έστω και κάτω από καθεστώς έντονης ψυχολογικής πίεσης.

Τα πειράματα του Μίλγκραμ, προκάλεσαν αρκετές αρνητικές κριτικές και ενστάσεις, όσον αφορά την ηθική πλευρά του θέματος, λόγω της ψυχολογικής πίεσης που ασκήθηκε στους εθελοντές. Ένας απ' τους εθελοντές που αποχώρησαν από το πείραμα, εβραϊκής καταγωγής (Joseph Dimow), υποστήριξε πως το έπραξε αυτό, όταν υποπτεύθηκε πως το πείραμα σχεδιάστηκε για να διαπιστωθεί αν οι απλοί Αμερικανοί θα υπάκουαν σε ανήθικες εντολές, όπως έπραξαν πολλοί Γερμανοί κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στον πρόλογο του βιβλίου του, «Υπακοή στην Εξουσία» (Obedience to Authority: An Experimental View, 1974), ο ίδιος ο Μίλγκραμ, ουσιαστικά επιβεβαιώνει τις υποψίες του αποχωρήσαντα εθελοντή, καθώς γράφει: «*Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο υπάρχει οποιαδήποτε σχέση ανάμεσα σε αυτά που έχουμε σπουδάσει στο επιστημονικό εργαστήριο και τις μορφές της υπακοής που τόσο αποδοκιμάστηκαν στη ναζιστική εποχή*».

Ο Στάνλεϊ Μίλγκραμ, συνόψισε το συμπέρασμα της μελέτης του στο άρθρο «Οι κίνδυνοι της υπακοής» (The Perils of Obedience, 1974), ως εξής:

«Οι νομικές και φιλοσοφικές πτυχές της υπακοής έχουν τεράστια σημασία, αλλά λένε πολύ λίγα για το πως οι περισσότεροι άνθρωποι συμπεριφέρονται σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Έστησα ένα απλό πείραμα στο Πανεπιστήμιο Γιέιλ, για να διαπιστώσω πόσον πόνο θα μπορούσε να προκαλέσει ένας απλός πολίτης, σε ένα άλλο πρόσωπο, μόνο και μόνο, επειδή έτσι διατάχθηκε από έναν πειραματιστή επιστήμονα... Η εξαιρετική προθυμία των ενηλίκων ν' ακολουθήσουν σχεδόν σε οποιοδήποτε μήκος τις εντολές της εξουσίας, αποτελεί το κύριο εύρημα

της μελέτης και το γεγονός απαιτεί επείγοντως εξηγήσεις. Οι απλοί άνθρωποι, που κάνουν απλά τη εργασία τους, και χωρίς καμία ιδιαίτερη εχθρότητα από την πλευρά τους, μπορούν να μετατραπούν σε ενεργούς παράγοντες σε μια τρομερή καταστρεπτική διαδικασία. Επιπλέον, ακόμη και όταν τα καταστρεπτικά αποτελέσματα της εργασίας τους γίνονται απολύτως σαφή, και τους ζητείται να προβούν σε ενέργειες ασυμβίβαστες με θεμελιώδεις κανόνες της ηθικής, σχετικά λίγοι άνθρωποι έχουν τους πόρους που απαιτούνται για να αντισταθούν στην εξουσία».

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, πως πειράματα, ανάλογα μ' αυτά του Μίλγκραμ, πραγματοποιήθηκαν κι αργότερα, από άλλους επιστήμονες, με παρόμοια αποτελέσματα και σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα, με ακόμη υψηλότερα ποσοστά ολοκλήρωσης του πειράματος από πλευρά των εθελοντών.

Πηγές

en.wikipedia.org | panarchy.org | pathfinder.gr